

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของการวิจัย

การพัฒนาของประเทศไทยในอดีต ได้เน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เห็นความสำคัญของมนุษย์ในฐานะของการเป็นปัจจัยการผลิตที่ไม่ต่างจากเครื่องจักรในการผลิต[มนุษย์ถูกมองเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง] โดยมุ่งหวังว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะทำให้เกิดการกระจายรายได้ของประชาชนในประเทศ และทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศดีขึ้น ที่สำคัญคือการนำพาประเทศให้เปลี่ยนจากประเทศกำลังพัฒนาเป็นประเทศผู้พัฒนาแล้ว ตามแบบกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วชั้นนำของโลกที่เรียกว่า G9¹ งานวิจัยและตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความเห็นของนักวิชาการชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายของการพัฒนาที่ผ่านมานั้นประสบความสำเร็จล้มเหลว² เพราะประชาชนยังคงมีแต่ความยากจน (กนกศักดิ์ แก้วเทพ. <http://www.thaitopic.com/mag/poor/poorkanok.htm> . มกราคม 20, 2549) นอกจากนี้ยังได้ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่ซับซ้อนมากขึ้น สังคมมีความวุ่นวายมากขึ้น(อภิชัย พันธเสน, 2540, หน้า 156) วัฒนธรรมที่เสื่อมถอย สิ่งแวดล้อมถูกทำลายและสภาพการเมืองที่หนักการเมืองพยายามแย่งชิงอำนาจการบริหาร แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจเช่นนี้เป็นแนวทางตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก(Main-Economics) ขณะเดียวกันนักวิชาการก็ได้นำแนวคิดการพัฒนาประเทศแนวทางใหม่³ [อันที่จริงมีแนวคิดนี้อยู่แล้วแต่ไม่ได้ถูกนำมาเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาประเทศ] คือแนวคิดที่เน้นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แนวคิดนี้ไม่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศให้มีความเข้มแข็ง และให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ในฐานะการเป็นทรัพยากรที่สำคัญกว่าเทคโนโลยี [คือฐานะความเป็นมนุษย์มิใช่สินค้า] ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) เรื่อยมาจนปัจจุบัน บุคคลสำคัญที่ทำให้แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ⁴คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทาน

¹ กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว 9 ประเทศได้แก่ European Union, Iceland, Norway, Switzerland, Japan, United States of America, Canada, Australia และ New Zealand

² อัมมาร สยามวาลา (2534 หน้า 79) , อภิชัย พันธเสน (2540, หน้า 157) , เมธี ครอบแก้วและจินตนา (2518) , โฆษิต บันเปียมรัษฎ์ (2536, หน้า 343) , ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , ประเวศ วะศรี , นิธิ เอี่ยมศรีวงศ์ , ผาสุก พงษ์ไพจิตร , เสน่ห์ จามริก , วิทยากร เชียงกุล , สมภพ มานะรังสรรค์ เป็นต้น

³ อ้างแล้ว 2

⁴ Department of Economic and Social Affairs. 2007. The United Nations Development Agenda: Development for All). United Nations. New York.

แนวคิดและพระองค์ทรงปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างไม่ว่าจะเป็น โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา แนวคิดเกษตรแผนใหม่หรือทฤษฎีใหม่ ที่ต่อมาได้พัฒนาเป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)⁵ ซึ่งแนวคิดแบบหลังนี้เรียกว่า แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสตรง (Mainstream-Economics)

อย่างไรก็ตามแม้จะมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของประชาชนในระบบ เศรษฐกิจ แต่ยังคงเน้นการสร้างการขยายตัวทางเศรษฐกิจและให้ความสำคัญกับการค้าระหว่าง ประเทศควบคู่กันไป[สมัยนายกทักษิณ ชินวัตร ให้ความสำคัญกับการทำการค้าระหว่างประเทศ มากกว่าความเท่าเทียมกันของคนในสังคม] จึงทำให้ประเทศเกิดการซ้อนหรือปะทะกันของสอง แนวคิด ซึ่งเรียกระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะเช่นนี้ว่าระบบเศรษฐกิจทวิลักษณ์(Dual Economics)⁶ คือ ระบบเศรษฐกิจที่มีสองลักษณะหรือรูปแบบภายใต้ระบบเศรษฐกิจเดียว ซึ่งมีความแตกต่าง ทางด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ความแตกต่างนี้อาจพิจารณา ได้หลายแนวทางอาทิ

1) การพิจารณาจากสภาพแวดล้อมของการพัฒนา จะได้ว่าระบบเศรษฐกิจหนึ่งจะ ประกอบด้วยภาคเมือง (urban sector) และภาคชนบท (rural sector)

2) การพิจารณาจากวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการผลิต จะจำแนกระบบเศรษฐกิจหนึ่ง ออกได้เป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายหรือการผลิตเพื่อเชิงพาณิชย์ ซึ่งจะทำให้ผู้ผลิตมีการพัฒนาหรือนำ เทคโนโลยีขั้นสูงมาใช้ (hi-technology หรือ modern sector) และการผลิตสำหรับการบริโภค ผู้ผลิตจะอาศัยเทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิม (traditional sector)

ลักษณะของระบบเศรษฐกิจที่มีสองลักษณะหรือรูปแบบ เทียบเคียงกับกระแสแนวทางการ พัฒนาประเทศตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์สองกระแส ซึ่งแนวคิดทฤษฎีที่อยู่บนพื้นฐานของ เศรษฐศาสตร์กระแสหลักคือแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างก้าว กระโดด เน้นการวิเคราะห์เชิงปริมาณ การผลิตที่มีประสิทธิภาพ มุ่งหวังกำไรสูงสุด พิจารณา ระบบเศรษฐกิจในมิติทางเศรษฐกิจเท่านั้น แนวคิดทฤษฎีของนักเศรษฐศาสตร์ที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ อาทิ แนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก ส่วนแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในกระแสตรงจะ พิจารณาระบบเศรษฐกิจในทุกมิติ การบริหารนโยบายเศรษฐกิจจะส่งผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง จุดมุ่งหมายของผู้ประกอบการคือประสิทธิภาพของการใช้ ปัจจัยการผลิต ไม่จำเป็นต้องมีกำไรสูงสุด แต่สวัสดิการสังคมต้องที่ดีที่สุด สำนักเศรษฐศาสตร์

⁵ กระแสพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ความตอนหนึ่งว่า “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผู้ที่เป็นเจ้าของ โรงงานอุตสาหกรรม ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้โดยเน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรรทำ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไป เพราะหากขนาดใหญ่เกินไป ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจาก ต่างประเทศเข้ามาผลิตสินค้า ต้องคำนึงถึงสิ่งที่อยู่ในประเทศไทยก่อน เพื่อให้ไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่น ปัจจุบัน ผู้ที่เป็นเกษตรกร หากมีความพอประมาณในใจตน ไม่นึกแต่จะซื้อรถคันใหม่ หรือเครื่องมืออำนวยความสะดวก”

⁶ สมรักษ์ รักษาทรัพย์และถวิล นิลใบ. 2543. วิเคราะห์เศรษฐกิจประเทศไทย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 127

กลุ่มนี้อาทิ สำนักมาร์กซ์ซีส นีโอคลาสสิก นอกจากนี้แนวคิดกระแสรองนี้ได้มีการพัฒนาขึ้นโดยนักวิชาการของไทยได้แก่ แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจวัฒนธรรม และแนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ โดยแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนจะอธิบายระบบสังคมไทยว่าเป็นสังคมที่ก่อตัวขึ้นช้านาน แต่การศึกษาแนวคิดในเชิงเศรษฐกิจมีข้อจำกัด และไม่แพร่หลาย เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยจะเป็นในเชิงการปกครองเสียมากกว่า อันที่จริงแล้วพื้นฐานของสังคม และการดำรงอยู่ของสังคมจะมีแนวคิดเศรษฐกิจร่วมอยู่ แนวคิดหรือทฤษฎีใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้นก็อาศัยแนวคิดทฤษฎีในอดีต จึงเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของชุมชนนั้น เช่นเดียวกับปรัชญาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่มีพื้นฐานของความคิดเศรษฐกิจ ชุมชนไทยหรือแนวคิดเศรษฐกิจของประเทศไทย แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยวิถีเศรษฐกิจชุมชนไทยแต่ดั้งเดิมเป็นการผลิตเพื่อการบริโภค และพัฒนาเป็นการผลิตให้เกิดส่วนเกินเพื่อการค้า การศึกษาระบบเศรษฐกิจชุมชนต้องเข้าใจถึงลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชนผืนก้าง ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบย่อย ระบบการจัดทรัพยากรและทุนชุมชน และแนวคิดเครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายการเรียนรู้ และเวทีชาวบ้าน

ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชน ระบบเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวและชุมชน เป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือ การดำรงอยู่ การรักษาตัวให้อยู่รอดของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้และมีผลผลิตได้อย่างต่อเนื่องแก่ครอบครัวและชุมชน การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ผลิตเพื่อขาย ก็ได้ แต่เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงอยู่และสืบทอดเผ่าพันธุ์ มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุด ให้รัวรายครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระ ขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลักคือ ผู้ผลิตเล็กอิสระใช้แรงงานของสมาชิกของครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะใช้แรงงานครอบครัวนี้บนที่ดินเพื่อให้เกิดเป็นผลผลิตทางการเกษตร เพื่อเลี้ยงครอบครัวให้รอด เดิมปลูกข้าวแต่ต่อมาเมื่อจำนวนคนต่อเนื้อที่เพิ่มขึ้นก็ผันแรงงานของครอบครัวไปปลูกพืชที่ใช้ที่ดินน้อยแต่ใช้แรงงานเข้มข้น เช่น ผักและผลไม้ หรือเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือทำกิจกรรมการค้าย่อยและบริการ เช่น ซ่อมเครื่องจักรต่าง ๆ หรือหากส่งสมาชิกบางคนออกไปขายแรงงานก็ส่งไปในฐานะเพื่อหารายได้อย่างหนึ่งของครอบครัวซึ่งอยู่ในชนบท ไม่ใช่ให้ไปเปลี่ยนอาชีพอย่างถาวรจริง ๆ ต้องส่งเงินกลับให้ครอบครัวเพื่อจุนเจือครอบครัวซึ่งก็ทำการเกษตรอยู่ด้วยในชนบท การผลิตของผู้ผลิตเล็กอิสระเหล่านี้ต่างจากการผลิตแบบทุนนิยม การผลิตในระบบทุนเป็นการผลิตขนาดใหญ่ใช้ทุนสูงเป็นหลักไม่ใช่ใช้แรงงาน ใช้ที่ดินมากเป็นแบบไร่นาใหญ่ ใช้แรงงานรับจ้าง

ระบบเศรษฐกิจชุมชนดำรงอยู่เป็นวิถีการทำมาหากินของชาวไทยจำนวนมากที่สุด คิดในแง่ของจำนวนชีวิตผู้คนชาวไทย ใหญ่กว่าระบบทุน ดำรงอยู่ในทุกภาคของประเทศไทยโดยเฉพาะในชนบท การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศจะต้องเริ่มที่ชุมชนในชนบทหรือภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศอันเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาค

จุดสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ ยึดชุมชนเป็นหลัก ประชาชนต้องสามัคคี ร่วมมือกันช่วยเหลือกัน พึ่งตนเอง และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนทุนทางสังคม โดยเริ่มจาก

การส่งเสริมการผลิตพื้นฐานตามแนวทางทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เป็นการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งภาครัฐภาคเอกชนต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือ ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก การร่วมมือของประชาชนต้องใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ เป็นปัจจัยที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกเพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สมาชิกเห็นประโยชน์เป็นรูปธรรม เช่น การรวมกลุ่มกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อการผลิต กลุ่มเพื่อระดมทุน กลุ่มเพื่อการแปรรูปผลผลิต กลุ่มเพื่อการตลาด และกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งการรวมกลุ่มนี้จะต้องเริ่มที่กองทุนชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนกู้ยืมของชุมชนในการประกอบอาชีพดำรงชีวิตและสวัสดิการแก่ชุมชนและนำทุนไปใช้ในกิจกรรมการแปรรูปผลผลิตหรือกลุ่มอาชีพ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีร้านค้าชุมชน หรือสหกรณ์ เพื่อทำหน้าที่เป็นการรวมตัวกันซื้อ รวมกันขายทั้งเครื่องอุปโภค บริโภคและปัจจัยการผลิต ตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และ 3 ประชาชนในชนบทได้มีการรวมกลุ่มมานานแล้ว ซึ่งมีทั้งที่ประสบปัญหาและที่ประสบผลสำเร็จมีการพัฒนาตัวเองให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตัวเอง แต่กลุ่มเหล่านี้กระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ขาดการเชื่อมโยงกัน ดังนั้น หากจะสร้างความเข้มแข็งในกลุ่มชาวบ้านจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านขึ้น โดยภาครัฐสามารถเข้าทำการสนับสนุนได้ตรงกับความต้องการอันจะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นฐานเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

เศรษฐกิจชุมชนผนึกพลัง (Synergy) ระบบเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากความคิดและความตั้งใจที่จะ "จัดระเบียบ" การกิน การอยู่ การทำงานของชุมชนใหม่ จัดการโดยทำกินเองใช้เองในส่วนที่ทำได้ เชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้สัมพันธ์กันแบบเกื้อกูล (Cluster) อย่างน้อยในสี่ห้าชนิด คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ และปุ๋ย ถ้าหากจัดการแบบเชื่อมโยงหรือเกื้อกูลก็จะเกิดกิจกรรมต่าง ๆ ตามภาพที่ 1.1 เช่น โรงสี ปลายข้าว ร้า แกลบ อ้อย อาหารสัตว์ แก๊สชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพ เชิงหมู พันธุ์ไม้ น้ำผลไม้ ไวน์ เหล้า ยาสมุนไพร แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ น้ำยาซักผ้า น้ำปลา ปลาจืด และอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนอยากจะทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองของเครือข่ายในท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ได้ผลิตตามความต้องการของตลาดใหญ่เป็นเป้าหมาย นอกจากจะมีผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพพิเศษที่สามารถนำไปแข่งขันในตลาดใหญ่จึงมีการผลิตเพิ่มขึ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเคยตรัสไว้ ระบบนี้เกิดจากการเรียนรู้และการจัดการ ค่อย ๆ พัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบค่อยเป็นค่อยไป อย่างเป็นธรรมชาติ

แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสรอง ได้ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นของการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ซึ่งเป็นแผนพัฒนาประเทศที่ประชาชนได้มีส่วนร่วม ด้วยวิธีการแนวทางการพัฒนาตามเวทีสัมมนาที่จัดขึ้นทั่วประเทศ นี่อาจเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าการพัฒนาตามแนวทางแนวคิดกระแสรองนี้ ได้ให้ความสำคัญกับภาคชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสน้อยในสังคม ในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ได้ยึดหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

นับจากที่พระองค์ทรงมีกระแสพระราชดำรัสไว้อย่างเป็นทางการในปี 2540 ทำให้วงนักวิชาการพยายามอธิบายขยายความเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายความหมายของคำว่า ความพอเพียง

หากประมวลจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 4 ธันวาคม 2542 หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมความจำเป็นที่จะต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง

อภิชัย พันธเสน (2542) เห็นว่าแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเหมือนกับแนวคิดของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่อธิบายถึงการดำรงอยู่และการปฏิบัติของประชาชนในทุกๆระดับในทางสายกลาง ตัวอย่างเช่นแนวคิดอรรถประโยชน์ (utility) ที่ประชาชนต้องได้รับความพอใจสูงสุด (maximize utility) แต่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นนอกจากจะต้องบรรลุจุดความพอใจสูงสุดแล้วยังต้องคำนึงถึงมิติทางด้านคุณธรรมด้วย โดยได้แยกแนวคิดออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่อธิบายว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่เหนือความคิดทางเศรษฐศาสตร์ 2) กลุ่มที่มีความคิดในทางสายกลาง และ 3) กลุ่มที่อธิบายความหมายเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

ฉลองภพ สุสังกร์กาญจน์ (2542) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และได้อธิบายองค์ประกอบของความพอเพียงอันได้แก่ 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล และ 3) การสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งอธิบายได้ว่าความพอประมาณเปรียบเสมือนแนวคิดกฎการลดน้อยถอยลงของอรรถประโยชน์ (Low for Marginal Utility) ที่มีลักษณะค่าความพึงพอใจที่ลดลงเมื่อระดับการบริโภคเพิ่มขึ้น ส่วนการอธิบายถึงแนวคิดความมีเหตุผลนั้น อธิบายด้วยแนวคิด Rational Behaviour ที่เป็นปัจจัยเสริมการตัดสินใจของบุคคลด้วยอาศัยข้อมูล ความรู้ ความเข้าใจ และความรอบคอบ และการสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากข้อ 1 และ 2 อันเป็นการพร้อมรับจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยภายนอก

สมชัย จิตสุชน (2542) ให้ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน 4 มิติ ได้แก่ 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล 3) ความซื่อสัตย์ และ 4) ความรอบรู้ รอบคอบ และความระมัดระวัง อธิบายได้ดังนี้

มิติของความพอประมาณ พิจารณาจากพฤติกรรมการณ์แบบการบริโภคใน 2 ลักษณะ คือ หนึ่งพฤติกรรมแบบจนไม่ลง ไม่ว่าจะภาวะครอบครัวยังจะเป็นเช่นไรพฤติกรรมการบริโภคก็ยังคงมีลักษณะเช่นเดิม พฤติกรรมเช่นนี้มักเกิดขึ้นกับคนรวย และสองพฤติกรรมแบบโง่หัวไม่ขึ้น มักเกิดกับคนจนหรือเกิดในสภาวะที่ประเทศประสบวิกฤติเช่น สงคราม ภัยธรรมชาติอย่างรุนแรง เป็นต้น ซึ่งในสภาวะวิกฤติการบริโภคของประชาชนมักจะสร้างนิสัยการรู้จักประมาณในการบริโภค หรือ รู้จักเก็บออมไว้ใช้ในยามขาดส่น

มิติความมีเหตุผล อธิบายได้ในตัวแบบของพฤติกรรมการณ์ตัดสินใจที่ความไร้เหตุผลภายใต้ระบบตลาดที่มีการแข่งขันสมบูรณ์ ที่อาจจะมี ความไม่สมบูรณ์ของเงื่อนไขบางประการ ซึ่งเป็นไปได้ว่าพฤติกรรมการณ์ตัดสินใจแบบนี้ อาจตีความในเชิงแบบ Rational Behaviour ได้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องของความเสี่ยงในอนาคตของความพึงพอใจ อาทิ การลงทุนในลีดเดอร์รี่

มิติของความซื่อสัตย์ อธิบายโดยใช้เหตุการณ์จริงในช่วงการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ที่นักธุรกิจไม่มีความซื่อสัตย์หรือธรรมาภิบาล(good governance) ในการประกอบกิจการ จนผลของการเกิดวิกฤติทำให้ปัญหาในการประกอบกิจการ กลายเป็นปัญหาของส่วนรวม อาทิ ปัญหาหนี้สาธารณะ

มิติของความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวัง อธิบายความหมายของความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังที่จะเป็นบ่อเกิดของการสร้างภูมิคุ้มกันจากภายใน อาทิ นโยบายรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นการเปิดเสรีทางการเงิน การเปิดเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศ เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศมีความจำเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการสะสมทุนในประเทศ แต่ผลที่เกิดคือการสะสมทุนในภาคที่ไม่ก่อให้เกิดการผลิต การถอนทุนออกจากประเทศอย่างรวดเร็ว ทำให้ประเทศประสบวิกฤติเศรษฐกิจเช่นนี้เรียกว่าไม่มีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง ไม่ได้สร้างภูมิคุ้มกันภายใน

สุขเมธ ดันติเวชกุล (2542) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไว้ คือ การเน้นหลักความพอดี พอประมาณ สามารถใช้เป็นเครื่องควบคุมความไร้สติและขาดการยั้งคิดของคน เห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือชี้แนะชี้นำการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตน ให้ดำรงอยู่ในทางที่ควรจะเป็น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงกับทุกระดับ และทุกด้านของสังคม

เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2542) ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณและมีเหตุผล ตลอดรวมถึงการมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีพอควร โดยต้องมีความรอบรู้และระมัดระวัง การมุ่งสร้างกำไรในระยะสั้น จึงก่อให้เกิดหนี้สินและขาดการบริหารความเสี่ยงที่รอบคอบ ความซื่อสัตย์ที่มีไม่พอ ส่งผลให้เกิดการกอบโกยผลประโยชน์ ซึ่งเป็นผลโดยตรงของการขาด "ธรรมาภิบาล" ซึ่งถือเป็นหลักแห่งความมั่นคงและยั่งยืนในการทำธุรกิจ

รากฐานของธรรมาภิบาลเอกชนที่ดีครอบคลุมถึง ความรับผิดชอบ (Accountability) ความโปร่งใส (Transparency) และ ความเสมอภาค (Equity)

ภูมิคุ้มกัน มุ่งเน้นในระดับจุลภาค (Micro level) นั่นคือ เน้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการบริหารที่ดำเนินการโดยรอบคอบและระมัดระวัง ผู้บริหารควรมีไม่โลภ และมีความพึงพอใจกับสิ่งที่ได้รับ เมืองไทยมีระบบการทำธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and medium

enterprises-SMEs) การสร้างจิตสำนึกในความซื่อสัตย์สุจริตและยึดมั่นในความ "พอเพียง" ไมโลภ จะทำให้ธรรมาภิบาลดำเนินไปอย่างรอบคอบและลดความสิ้นเปลืองทรัพยากร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2542) แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งที่ประโยชน์สุขเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันภาคเศรษฐกิจของประเทศ การปลูกฝังจิตสำนึกด้านความพอประมาณ และความรอบคอบในการวางแผนการผลิตและจำหน่าย โดยนำองค์รวมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสาน อันจำเป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนของประเทศในระยะยาว

จिरายู อิศรางกูร ณ อยุธยา และ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2545) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ และการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของโลก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยหลักเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล และ 3) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว สามารถเป็นกรอบแนวทาง สำหรับการพัฒนามั่นคงและสมดุล ทั้งในระดับประชาชนและระดับประเทศ โดยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับของความอยู่รอดและ/หรือความเจริญอย่างยั่งยืนภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ 2) ระดับของกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน และ 3) ระดับสังเคราะห์แผนปฏิบัติการในการพัฒนาระดับท้องถิ่นตามความเหมาะสมของทรัพยากร

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ซึ่งประสบกับปัญหาความไม่แน่นอนของราคาสินค้าเกษตร และปัญหาอื่นๆ ที่เป็นผลมาจากการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว โดยเสนอให้เกษตรกรมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันด้านอาหารสำหรับบริโภคภายในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เพราะเมื่อเกษตรกรสามารถผลิตได้เกินความต้องการบริโภคของครัวเรือน ก็สามารถนำส่วนที่เหลือไปขายในท้องตลาด โดยเน้นหลักความพอประมาณ คือ ไม่ได้ขายเพื่อผลกำไร ทั้งนี้ เกษตรกรจำเป็นต้องมีความรอบคอบ ในการเลือกดำเนินกิจกรรมอื่นๆ เพื่อกระจายความเสี่ยงจาก ปัจจัยภายนอกและภายในที่อาจส่งผลกระทบต่อปริมาณผลผลิต และความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

เสน่ห์ จามริก(2546) เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการ อุดมการณ์ ปรัชญาที่เกิดจากการเรียนรู้ถึงเหตุปัจจัยของสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์และกระแสโลกาณูวัตร์

โลกาภิวัตน์ คือ เป็นการแผ่ถึงกันทั่วโลก การเข้าถึงโลก การเอาชนะโลก ซึ่งเป็นกระแสการกระทำของมหาอำนาจอุตสาหกรรม

ส่วนโลกาณูวัตร์ คือ การประพฤติตามโลก ในกระแสของการตั้งรับของประเทศโลกที่สาม (จนนำมาซึ่งการเดินทางอย่างเชื่องๆ)

นัยสำคัญของเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีสาระสำคัญ คือ การกลับฟื้นคืนจิตวิญญาณของมนุษย์สู่ชีวิตเศรษฐกิจที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงเศรษฐกิจเงินตรา แต่เป็นเศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วยมนุษย์กับธรรมชาติเป็นแก่นสาร ทั้งยังเป็นการให้มองและเข้าใจมนุษย์ในความหมายของความเป็นมนุษยชาติโดยรวม และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ตามสัจธรรมความจริง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เป็นความหมายของการพัฒนาชนบทที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การแก้ปัญหาความยากจน แต่เกี่ยวเนื่องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ฯลฯ และเป็น การสร้างฐานต้นทุนทางสังคมและภูมิคุ้มกันสำหรับอนาคตของประเทศชาติโดยรวม

ทัศนวิสัยของเศรษฐกิจพอเพียงควรมีการกำหนด เป้าหมายไว้ 3 ระดับ คือ (1) ระดับต้นทาง เป็นความพออยู่พอกิน (2) ระดับต่อมา คือเกษตรยั่งยืน จนถึงระดับ (3) เป้าหมายปลายทาง คือเศรษฐกิจชุมชนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยรวมอย่างมั่นคง

ผลิน ภูจรรยา (2550) เห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดในการแนะนำ ชี้นำ แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ที่มีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ มีความพอดีหรือความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้มีลักษณะความเป็นพลวัต (Dynamics) มิใช่เชิงสถิต (Static) คือต้องนำพาชีวิต สังคม และเศรษฐกิจก้าวไปข้างหน้า นั้นหมายความว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมิได้สอนให้หยุด แต่สอนให้เดินไปข้างหน้าอย่างมีเหตุผล

จากคำนิยามที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในทางเศรษฐศาสตร์อธิบายแยกองค์ประกอบได้ดังนี้

1. กรอบแนวคิด

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ที่จริงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้แก่คนไทยไว้ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ และในภายหลังที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 พระองค์จึงได้อธิบายความให้ชัดเจนและได้กล่าวถึง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ประเทศไทยรอดพ้นและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายๆ ด้าน ในส่วนนี้จะได้อธิบายถึงกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ในขณะนั้น ซึ่งสามารถอธิบายกรอบแนวคิดได้ 5 แนวคิดดังนี้

1.1) เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน (Economic life guiding principles) กรอบแนวคิดนี้มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย โดยตลอดระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ให้ไว้ ก็ได้มีการทดลองดำเนินตามโครงการพัฒนาส่วนพระองค์ และโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างชุมชน กลุ่ม และองค์กรหลายแห่งที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง

1.2) เป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต กล่าวคือได้มีพระราชดำรัสมาตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 และสามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อก้าวพ้นจากวิกฤตและการพัฒนาในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

1.3) เป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต (dynamic) พิจารณาจากสถานการณ์ในโลกนั้นมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา (uncertainties) เนื่องจากความเชื่อมโยง (connectivity) ของปัจจัยต่างๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

1.4) เป็นปรัชญาที่มุ่งผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตในแต่ละช่วงเวลาเพื่อความมั่นคง (security) และความยั่งยืนของการพัฒนา (sustainability) ในมิติต่าง ๆ อาทิ มิติทางธรรมชาติ ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ

1.5) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็น Paradigm Shift วิเคราะห์สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง ตลอดจนนโยบาย แนวทาง และวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลอดจนผลที่เกิดขึ้นตลอดช่วงที่ได้พระราชทานแนวคิดไว้ ชุมชนและประเทศมีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี วัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคม

2. คุณลักษณะ

คุณลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมี 3 ลักษณะคือ

2.1) เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น (normative prescription) โดยได้มาจากพื้นฐานการดำเนินชีวิตของสังคมไทย

2.2) เป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ (scalable) ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน องค์กร และระดับรัฐ

2.3) เป็นแนวคิดทางสายกลาง (Middle Path) หัวใจสำคัญ (Keyword) ของปรัชญาในการนำไปปฏิบัติจริงเพื่อให้ทันต่อโลกที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ

- ไม่ใช่การปิดประเทศอย่างสิ้นเชิง แต่ก็ไม่ได้เปิดประเทศอย่างเสรีเต็มที่ในทุกด้าน
- ไม่ใช่การอยู่อย่างโดดเดี่ยว (independence) หรือพึ่งพิงต่างประเทศหรือคนอื่น

ทั้งหมด

- ทางสายกลาง (means) หมายถึง ความพอประมาณ บนพื้นฐานความมีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งที่สุดจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ทั้งในระยะสั้น และระยะยาวอย่างมั่นคงและยั่งยืน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง

3. คำนียาม

ความพอเพียง (sufficiency) หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอก

ดังนั้นในความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ได้แก่ 1) ความพอประมาณ (Moderation) 2) ความมีเหตุผล (Reasonableness) และ 3) ระบบภูมิคุ้มกันที่ดี (Self-immunity) หากขาดคุณลักษณะใดลักษณะหนึ่งย่อมไม่เรียกว่าความพอเพียง

1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่มาก หรือน้อยเกินไป ซึ่งความพอดีในแต่ละช่วงเวลาอาจไม่เท่ากันขึ้นกับปัจจัยแวดล้อม และสถานการณ์ในขณะนั้น ดังนั้นความพอประมาณจึงมีลักษณะของพลวัตด้วย (dynamic optimum)

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับความพอประมาณ ในมิติต่างๆ จะต้องอยู่บนพื้นฐานความมีเหตุผล ซึ่งเกิดจากการวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีหลักเกณฑ์ อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ครบถ้วน สมบูรณ์

3) ระบบภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง ความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้มองระบบในลักษณะเชิงพลวัต ที่มีการเรียนรู้ถึงสถานการณ์และผลของเหตุการณ์ในปัจจุบัน โดยมีการคาดการณ์ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นทั้งในระยะอันใกล้และระยะไกล ภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่

4. เงื่อนไข

เงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือการที่จะเกิดความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งมี 4 เงื่อนไขสำคัญได้แก่ 1) ความรอบรู้ 2) ความรอบคอบ 3) ความระมัดระวัง และ 4) ความมีคุณธรรม

1) ความรอบรู้ (set of knowledge) เป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ ความรอบรู้จึงหมายถึง การมีความรู้ (stock of all relevant knowledge)

2) ความรอบคอบ คือ ความสามารถในการนำความรู้เข้าสู่กระบวนการพิจารณา เชื่อมโยงความสัมพันธ์กันของความรู้ในแต่ละด้าน (connectivity of all acquired knowledge)

3) ความระมัดระวัง คือ ความมีสติ ในการนำผลหรือแผนที่ได้จากการตัดสินใจไปสู่การปฏิบัติ ภายใต้หลักเกณฑ์ทางวิชาการ (utilization of knowledge at any point of time with carefulness and attentiveness)

4) ความมีคุณธรรม (ethical qualifications) มี 2 ด้านได้แก่

ก. ด้านจิตใจ / ปัญญา โดยเน้นความรู้คู่คุณธรรม กล่าวคือ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม

ข. ด้านการกระทำ หรือแนวทางการดำเนินชีวิต โดยเน้นความอดทน ความเพียร สติปัญญา และความรอบคอบ

5. แนวทางปฏิบัติ หรือผลที่คาดว่าจะได้รับ

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้ปฏิบัติได้จริง ซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ของการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ดังนั้นแนวทางปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์จึงประกอบด้วย

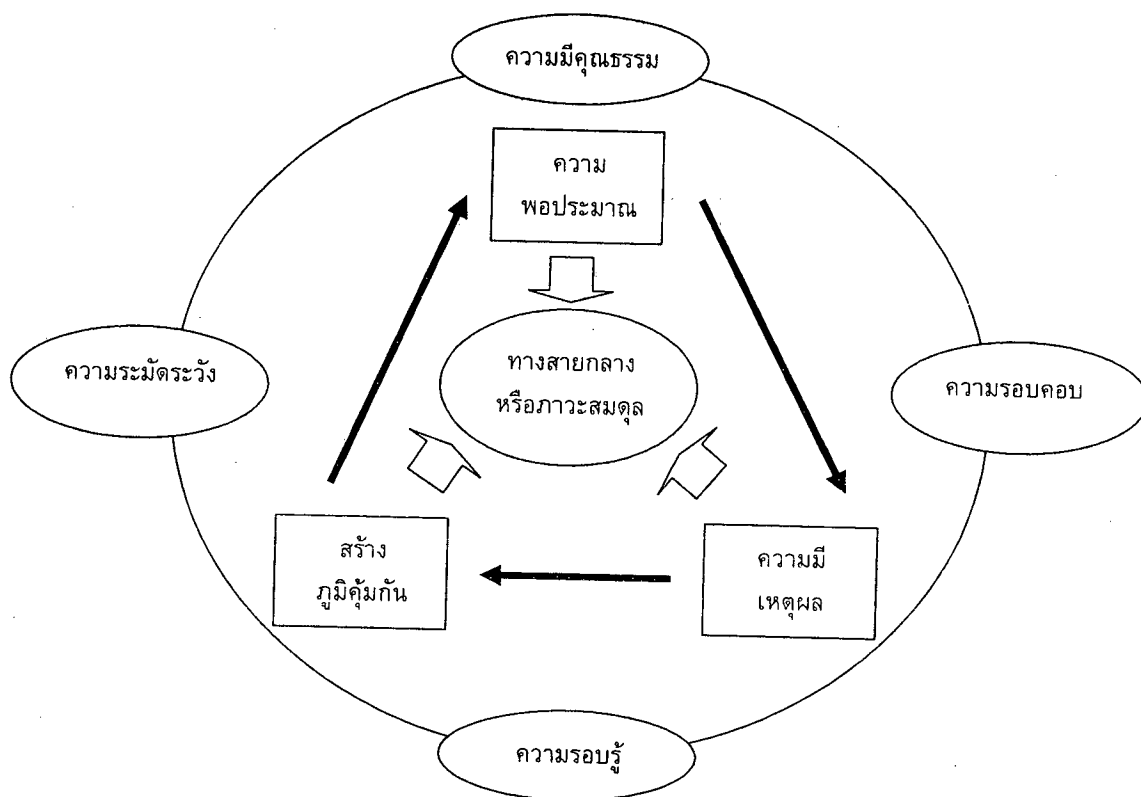
1) การประยุกต์ใช้กับวิถีการพัฒนา (development path) และหวังผลการพัฒนา (development goal) ที่เกิดความสมดุล (balance หรือ equilibrium) และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

2) มีความสมดุลและความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความสมดุลในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความรู้ / เทคโนโลยี ในขณะเดียวกันก็เกิดความสมดุลในพฤติกรรมหรือการกระทำด้วย

องค์ประกอบทั้ง 5 ประการคือแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะพบว่าเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาอย่างสมดุลหรือ การเดินทางสายกลาง ซึ่งมีกลไกหลัก 3 ส่วนคือ 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล และ 3) การสร้างภูมิคุ้มกัน นอกจากนี้ยังมีกรอบสนับสนุนแนวคิด

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4 กรอบ ได้แก่ 1) ความมีคุณธรรม 2) ความรอบคอบ 3) ความรอบรู้ และ 4) ความระมัดระวัง โดยทั้งหมดมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังภาพที่ 1.2

ภาพที่ 1.2 กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์

คำอธิบายถึงแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ นำมาสู่การเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ ด้วยความร่วมมือของหน่วยงานราชการโดยเฉพาะกรมพัฒนาชุมชน ซึ่งถูกกำหนดให้เป็น หน่วยงานหลัก มีการสร้างกระบวนการเผยแพร่ด้วยการจัดทำหนังสือ แผ่นพับ สื่อสารสนเทศ ต่างๆ จนถึงการกำหนดให้ชุมชนที่มีวิถีชีวิตตามแบบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นชุมชน ต้นแบบ งานวิจัยในประเด็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พยายามศึกษาถึงคำอธิบายปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง สมบัติ พันธิวิศิษฐ์ (2545) ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับการอยู่รอดของชุมชน ชนบทไทย กรณีศึกษาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัตถุประสงค์การวิจัย 1) ศึกษาสภาพเศรษฐกิจ ของครัวเรือนและชุมชนหมู่บ้านในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาระดับความพอเพียงทางเศรษฐกิจของ ครัวเรือนและชุมชนในสังคมไทย 3) เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับระดับความต้องการ พอเพียงในครัวเรือนและชุมชน และ 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการดำเนินการเพื่อให้เกิดความ พอเพียงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยได้เลือกภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่

ศึกษาได้แก่ จังหวัดหนองคาย จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดศรีสะเกษ เก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์กับหัวหน้าครัวเรือนและผู้นำชุมชน ผลการศึกษาพบว่า

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภคและการจำแนกแจกจ่ายผลผลิตภายในชุมชนและระหว่างชุมชน เรียกว่าระบบเศรษฐกิจแบบเปิด โดยพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแบบพอประมาณและมีเหตุผล มีความพยายามลดความเสี่ยงจากเหตุการณ์ที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ในอนาคต ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและชุมชน โดยผู้วิจัยสนใจประเด็นความสัมพันธ์ของความพอเพียงในระดับครัวเรือนกับระดับชุมชนซึ่งพบว่า

ในระดับครัวเรือนส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินและต้นทุนเพื่อหารายได้ให้เพียงพอกับรายจ่าย โดยครัวเรือนที่มีรายได้จากเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมรวมกัน จะมีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ โดยกลุ่มดังกล่าวจะทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน มีอัตราจำนวนวันทำงานสูงกว่าวันทำงานโดยเฉลี่ยทั่วไปของภูมิภาคคือ 208.35 วันต่อคนต่อปี มีที่ดินเป็นของตนเอง มีเงินทุนของตนเอง รายได้เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือนและยังเหลือไว้ออมด้วย

1) ระดับความพอเพียง ระดับความพอเพียงของครัวเรือนและชุมชนแตกต่างกัน แต่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2) ความพอเพียงของระดับครัวเรือนและชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ขึ้นกับปัจจัยที่เป็นทั้งรูปธรรมได้แก่ ที่ดิน เงินทุน เทคโนโลยี ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การศึกษา วัฒนธรรมและความเชื่อ ความขยันหมั่นเพียรและความอดทนของสมาชิกในครอบครัว ผู้วิจัยเสนอแนะว่าการส่งเสริมแนวเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครัวเรือนและชุมชน จำเป็นต้องสร้างความร่วมมือกับหลายส่วนทั้งภาครัฐ ครัวเรือน และชุมชน สิ่งสำคัญที่สุดคือการสร้างองค์กรระดับชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อแบ่งปัน สงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน และแก้ปัญหาเศรษฐกิจร่วมกัน

สมศรี จินะวงษ์ (2544) ได้วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ในชุมชนที่มีแนวทางการพัฒนาตามแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบัน 2) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) วิเคราะห์การกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม กับครัวเรือนตัวอย่าง 123 ครัวเรือน ในชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจำนวน 49 ครัวเรือนในชุมชนพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม โดยในการวิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา และวิธีการทางเศรษฐมิติกับสมการ เพื่อวิเคราะห์ตัวแบบ Gini Coefficient ผลการศึกษาพบว่า

1) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบันมีจุดร่วมและจุดต่าง สำหรับจุดร่วมคือการเน้นในเรื่องพออยู่ พอกิน การพึ่งตนเอง การพึ่งพาซึ่งกันและกัน การมีความสุขตามอัตภาพโดยไม่เบียดเบียนตนเอง และสิ่งแวดล้อม ส่วนจุดต่างคือ สภาพการผลิตในอดีตเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อการ

บริโภคในครัวเรือน และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ในปัจจุบันวิธีการผลิตเพื่อสนองการบริโภคในระดับครัวเรือน และสร้างส่วนต่างเพื่อการค้า

2) กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นอาศัยการเรียนรู้ทั้งปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะการเรียนรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่ม ซึ่งปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงคือ ความศรัทธาที่มีต่อตัวบุคคลและกระบวนการมีส่วนร่วม ส่วนผลของการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการกระจายรายได้ พบว่าหลังจากชุมชนใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง การกระจายรายได้ของชุมชนดีขึ้น

สุนันทา โชติเสถียร(2545) ได้ศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนการเกษตรพึ่งตนเองด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านชุมชนคลองผู้ใหญ่ปลื้ม (ชุมชนเกษตรรุ่งเรืองทรัพย์) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองสู่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้านการเกษตรพึ่งพาตนเองด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่มีความน่าอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง และเพื่อให้ได้ข้อมูลชุมชนเกษตรกรที่เข้มแข็งด้วยเศรษฐกิจชุมชนพอเพียง พึ่งพาตนเองจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบการเผยแพร่ เป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นได้นำผลการพัฒนาสู่การเป็นเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งด้วยเศรษฐกิจชุมชนพัฒนาแบบพอเพียงและยั่งยืนต่อไป

พบว่าการพัฒนาในช่วง 4 ทศวรรษแม้ว่าการพัฒนาที่ผ่านมาจะเป็น การพัฒนาที่ขาดสมดุลด้านคุณภาพ แต่ก็ถือว่าเป็นการพัฒนาที่มีจุดแข็งอันเป็นผลสืบเนื่องมา จากรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 ที่เป็นรากฐานการปฏิรูปทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดการกระจายอำนาจ และเกิดจุดแข็งของฐานการผลิตการเกษตรที่หลากหลาย มีศักยภาพที่จะสามารถเป็นแหล่งผลิตอาหารโลก และเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาที่มุ่งเน้นความสมดุลมีคุณภาพและยั่งยืน โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานมุ่งสู่ความเป็นสังคมที่เข้มแข็ง มีศักยภาพ มีคุณภาพ สมานฉันท์ และมีความเอื้ออาทรต่อกัน

อลิศา เขยประเสริฐ และพรทิพย์ รังสฤษฏ์วุฒิกุล (2546) ได้ศึกษา เรื่องการศึกษาชุมชนพึ่งตนเองกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแบบยั่งยืน ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ มุ่งศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน และตัวกำหนดปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อระดับการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยอาศัยแนวคิดจากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข โดยสัมตัวอย่างจากชุมชนระดับหมู่บ้านแบบเฉพาะเจาะจง 3 อำเภอ ที่มีระดับการพึ่งพาตนเอง 3 ระดับ ได้แก่ (1) กลุ่มชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ (2) กลุ่มชุมชนที่พอจะพึ่งพาตนเองได้ และ (3) กลุ่มชุมชนพึ่งพาตนเองไม่ได้เลย เพื่อเปรียบเทียบถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการพึ่งพาตนเองของแต่ละกลุ่ม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจาก 3 อำเภอ คือ อำเภอแม่ทะ อำเภอเสริมงาม และอำเภอเกาะคา และชุมชนหมู่บ้าน

บ้าน จำนวน 9 แห่ง พบว่าคณะผู้วิจัย ได้พิจารณาถึงปัญหาอุปสรรคที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การพึ่งพาตนเองของชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในระดับที่ 1 คือ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้

งานวิจัยอีกส่วนหนึ่งได้ผลักดันให้มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอาทิงานวิจัยของทรงจิต พูลลาภ (2546) ศึกษาถึงการพัฒนาภูมิปัญญาไทยผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ ศึกษาเฉพาะเจาะจงกรณีผลิตภัณฑ์ผ้าและผลิตภัณฑ์สุราแช่จากผลไม้(ไวน์ผลไม้) ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตาปี ลุ่มน้ำปากพนัง ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และลุ่มน้ำปัตตานี ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 ระดับครัวเรือน (self and sufficiency economy) ชั้นที่ 2 ระดับชุมชน (co-operative economy) และชั้นที่ 3 คือระดับสากล (trade economy) โดยงานวิจัยนี้ใช้วิธีการ RLDP (Research and Learning for Development to Public) ผลการศึกษาพบว่า

ขั้นการวิจัย (R) องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคใต้ที่เน้นภูมิปัญญาที่ได้สะสม และมีการสืบทอดต่อไม่ขาดสาย ตั้งแต่ในสมัยราชอาณาจักรศรีวิชัย ทั้งวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่โดดเด่น เช่น ผ้ายกเมืองคอน ผ้าทอพุมเรียง ผ้าทอเกาะยอ ผ้าทอนาหมื่น เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาบางอย่างที่คงอยู่แต่ไม่ชัดเจน ก็สามารถรื้อฟื้นและพัฒนาต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าต่อไปได้

ขั้นการเรียนรู้ (L) กระบวนการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของประชาชน นักวิจัย นักวิชาการ องค์กรชุมชน นักพัฒนาทั้งภาครัฐบาลและเอกชน และกลุ่มผู้นำอาชีพ การจัดศึกษาดูงาน และนำเสนอผ่านสื่อทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภาค เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน อาทิ สุราแช่ผลไม้ ผ้าทอ

ขั้นการพัฒนา (D) ผลจากในขั้นที่สองทำให้เกิดเครือข่ายผ้าในภูมิภาคตามพื้นที่ เช่น เครือข่ายไทย-ยวน เครือข่ายไทย-ยอง เครือข่ายไทย-ลาว ทำให้เกิดการพัฒนาผลผลิตและผลิตภัณฑ์เชิงบูรณาการเพื่อการบริโภคในครอบครัวและชุมชน เกิดกระบวนการพัฒนาแนวทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ต่อไป

ขั้นการเผยแพร่ (P) ผลการวิจัยนี้ได้นำไปสู่การผลิต เพื่อการยังชีพแบบพึ่งตนเอง เกิดความพอเพียงในระดับครอบครัว กลุ่ม และสร้างเครือข่ายมีผลผลิตสู่สาธารณชน เป็นเศรษฐกิจชุมชน และสามารถสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอกเป็นเศรษฐกิจการค้า ตามทฤษฎีใหม่ในขั้นที่ 3

มานพ มัทธูรศ (2546) ศึกษาถึงการพัฒนาภูมิปัญญาไทยผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง-ชี-มูล 5 จังหวัดได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดอุบลราชธานี ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 ระดับครัวเรือน (self and sufficiency economy) ชั้นที่ 2 ระดับชุมชน (co-operative economy) และชั้นที่ 3

คือระดับสากล (trade economy) โดยงานวิจัยนี้ใช้วิธีการ RLDP (Research and Learning for Development to Public) ผลการศึกษาพบว่า

ขั้นการวิจัย (R) องค์ความรู้ที่สำคัญของภูมิภาคนี้คือด้านหัตถกรรม โดยเฉพาะผ้าไหม ผ้าฝ้าย และการแปรรูปอาหาร อาทิ สຸຣາແຮ່ ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต พิธีกรรม และวัฒนธรรม

ขั้นการเรียนรู้ (L) กระบวนการเรียนรู้ด้วยการจัดเวทีเสวนาในพื้นที่เป้าหมายได้แก่ ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิจัย หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชน กลุ่มเวทีเสวนาผ้าไหม ประชาคมผลิตภัณฑ์ผ้าและไหม และเวทีสຸຣາແຮ່พื้นบ้าน

ขั้นการพัฒนา (D) ภายหลังจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการจัดเวทีเสวนา ทำให้มีการพัฒนากระบวนการและขั้นตอนการผลิตสินค้าใหม่ และผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ อาทิ สຸຣາແຮ່และไหม ผลิตภัณฑ์จากผ้า เกิดการขับเคลื่อนให้มีการจัดเวทีลักษณะดังกล่าวในขั้นการเรียนรู้ตามกลุ่มผลิตภัณฑ์

ขั้นการเผยแพร่ (P) ผลการวิจัยได้นำผลิตภัณฑ์ของชุมชน สຸຣາແຮ່อันเป็นผลจากการเครือข่ายการผลิตและการตลาด ซึ่งแบ่งออกเป็นเครือข่าย 2 กลุ่มคือ เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้า ประกอบด้วย ผ้าไหม และผ้าฝ้าย และกลุ่มเครือข่ายผลิตภัณฑ์สຸຣາແຮ່ ประเภท สาโทและไหม

มัญญ สอนเกิด และ สຸຣາທິຣິກຸສ ຫງສະມັດ (2544) ศึกษายุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบด้านการสนับสนุน เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์การแก้ไข ปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสามารถอธิบายถึงปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงได้ว่า องค์ประกอบด้านการสนับสนุนอยู่ในระดับสูงเท่าใดย่อมจะมีผลต่อการดำเนินยุทธศาสตร์แก้ไข ปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงมากขึ้นเท่านั้น

องค์ประกอบทางด้านความพร้อม มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง กล่าวคือ คณะกรรมการที่ทำหน้าที่บริหารจัดการโครงการแก้ไข ปัญหาความยากจนควรมีความพร้อมในด้านความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการแก้ไข ปัญหา ความยากจน อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ คำนึงถึงทรัพยากรและมีการบริหารที่ดี เช่น ตั้งศูนย์ปฏิบัติการหมู่บ้าน กข.คจ. ออกเอกสารแบบพิมพ์ และวัสดุ อุปกรณ์ ที่อำนวยความสะดวกต่อการบริหารจัดการ

องค์ประกอบทางการบริหารจัดการ มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ซึ่งหมายถึง การที่คณะกรรมการหมู่บ้านสามารถรับผิดชอบดูแลโครงการแก้ไข ปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ในด้านการบริหารเงินทุน ควบคุมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานโครงการ กข.คจ. ให้เกิดประโยชน์ และเป็นผลดีแก่ครัวเรือนยากจนตามเป้าหมายในแต่ละหมู่บ้าน อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมไม่มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญห
ความยากจนระดับครัวเรือนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานที่
ตั้งไว้ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องด้วยเหตุผลที่คณะกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานไม่เด่นชัด ซึ่ง
ในทางปฏิบัติการมีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน จึงไม่แตกต่างกันในด้านความสัมพันธ์กับผล
การดำเนินงานยุทธศาสตร์แก้ไข ปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
แบบพอเพียงในครั้งนี้

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2545) ศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีและวิถีการผลิตตามแนวทาง
เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในภาคอีสาน โดยได้เลือกชุมชนลุ่มน้ำชีเป็นกรณีศึกษา โดยใช้ข้อมูล
ปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม งานวิจัยนี้มีพื้นฐานแนวคิดการเชื่อมโยง
กับการพัฒนาแบบบูรณาการ คือ พัฒนามนุษย์ พัฒนาสังคม และพัฒนาระบบนิเวศน์ ให้เป็นไปอย่าง
สมดุลและสร้างประโยชน์อย่างยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า วิถีการผลิตแบบ
พอเพียงในลุ่มแม่น้ำชี เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คือ การปลูก
ข้าว ปลูกผัก และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งใช้แรงงานในครอบครัวเป็นสำคัญ วิถีการผลิตที่ไม่ซับซ้อนมี
ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์ คือ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดที่เกื้อกูลกัน ไม่เกิดการทำลาย
คุณภาพทรัพยากรธรรมชาติ

สิ่งที่บ่งชี้ถึงความพอเพียงที่ปรากฏในชุมชนตัวอย่าง ได้แก่ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การที่
ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรสาธารณะ การมีที่อยู่อาศัย การมีอาหารหมวดข้าว ผัก ปลา
การใช้แรงงานในครอบครัว การมีรายได้ที่เป็นเงินน้อยกว่าสามพันบาทต่อเดือน การมีภูมิปัญญาที่สืบ
สานความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลและเอื้ออาทรต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความพอเพียง คือ โลกทัศน์แบบพื้นบ้าน การมีทุนทางธรรมชาติ การมี
วัฒนธรรม ทุนทางสังคม ส่วนปัจจัยลดทอนความพอเพียง โลกทัศน์แบบพื้นเมือง การทำลายทุนทาง
ธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และการปรับเปลี่ยนค่านิยมด้วยการเลียนแบบสื่อมวลชน

แต่จนถึงปัจจุบันการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในประเทศยังไม่
พัฒนาหรือมีมากนัก [แม้จะทราบถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแต่ก็มีได้นำไปปฏิบัติ] เพื่อให้เกิด
กระบวนการขับเคลื่อนแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม ตอบคำถามถึงระดับความ
พอเพียง รูปแบบและกระบวนการนำไปประยุกต์ใช้อย่างไร งานวิจัยนี้จึงเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่าง
ยิ่งที่ควรมีการศึกษาถึง รูปแบบ และกระบวนการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการศึกษา
ชุมชนต้นแบบสามพื้นที่ที่อยู่ในเขตปริมณฑล ได้แก่ ชุมชนคลองสาม ตำบลคลองสาม อำเภอลอง
หลวง จังหวัดปทุมธานี จำนวนครัวเรือนทั้งหมดของหมู่บ้าน 1,560 ครัวเรือน เป็นชุมชนต้นแบบด้าน
การเกษตรกรรม (ทำสวนผลไม้) ชุมชนบ้านคลองฝรั่ง ตำบลไทรน้อย อำเภไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
จำนวนครัวเรือนทั้งหมดของหมู่บ้าน 110 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 605 คน หญิง 313 คน
ชาย 295 คน เป็นชุมชนต้นแบบด้านการเกษตรกรรม (ทำนา) และชุมชนสัมปทวน ตำบลสัมปทวน
อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เป็นชุมชนต้นแบบด้านการเกษตรกรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งของ

ชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคง และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน เกิดเป็นเครือข่ายชุมชนที่ปฏิบัติตนตามแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพ ปัญหา และอุปสรรคของการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้มีรากฐานที่มั่นคง และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน
2. ศึกษาตัวชี้วัดระดับความพอเพียง อันนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้ มีรากฐานที่มั่นคง และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน
3. ศึกษารูปแบบ และกระบวนการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้มีรากฐานที่มั่นคง และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยเป็นการวิจัยเชิง คุณภาพ (Qualitative Research) อาศัยข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ด้วยแบบสัมภาษณ์ การ สัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) และการเสวนากลุ่ม กับพื้นที่ตัวอย่าง 3 ชุมชนจาก 3 จังหวัดใน เขตจังหวัดปริมณฑล ได้แก่ ชุมชนคลองสาม จังหวัดปทุมธานี ชุมชนคลองฝรั่ง จังหวัดนนทบุรี และ ชุมชนคลองสัมปทวน จังหวัดนครปฐม ระยะเวลาการวิจัย 12 เดือน คือระหว่างเดือนมิถุนายน 2550 ถึงพฤษภาคม 2551

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์รวมกับการสัมภาษณ์เชิง ลึก และการจัดเวที เพื่อให้ได้ข้อมูลสภาพทั่วไป ปัญหา และอุปสรรคการใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง กับปัจจัย 2 ด้าน คือ

ปัจจัยภายในประกอบด้วย 6 มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติภูมิปัญญาท้องถิ่น มิติภูมิปัญญา สังคม มิติวัฒนธรรม มิติการปกครอง มิติประวัติศาสตร์ และมิติสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยภายนอกประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติด้านนโยบายภาครัฐ และมิติ สื่อมวลชน

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้ได้แก่ ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน ธุรกิจ เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ และ พระสงฆ์ การวิเคราะห์ใช้วิธีการทางสถิติร่วมกับหลักการตามแบบจำลอง RLDP การวิจัยจะแบ่ง ออกเป็น 2 ระยะคือระยะที่ 1 เป็นระยะของการศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหา และอุปสรรคการใช้แนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อวิเคราะห์ถึงระดับความพอเพียงแบ่งเป็น 2 ระดับคือระดับครัวเรือน

และระดับชุมชน ส่วนระยะที่ 2 เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีและติดตามผลการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้วยการจัดประชุมเครือข่ายชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง โดยรายละเอียดของขั้นตอนการมีวิจัยมีดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลพื้นที่ทั่วไป

ได้แก่ ตำรา เอกสาร รายงานประจำปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจ แผนพัฒนาจังหวัด ปทุมธานีได้แก่ ชุมชนคลองสาม จังหวัดปทุมธานี ชุมชนคลองฝรั่ง จังหวัดนนทบุรี และชุมชนสัมปทวน จังหวัดนครปฐม และแผนพัฒนาตำบล นโยบายต่างๆ คำแถลงนโยบายของรัฐบาล วารสาร จุลสาร หนังสือพิมพ์ และผลงานวิจัยต่างๆ เป็นต้น

ขั้นที่ 2 การเก็บข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่

2.1.1 แบบสัมภาษณ์กับผู้นำครัวเรือน

2.1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

2.1.3 การจัดเวทีชุมชน

2.1.4 การสังเกต และจดบันทึก เพราะจะมีนักวิจัยแฝงตัวเข้าไปอยู่ร่วมกับ ชุมชน

ทั้งจากส่วนกลาง และนักวิจัยท้องถิ่น

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างอาศัยวิธีการทางสถิติ โดยจะเก็บตัวอย่างทั้งหมด 100^7 ครัวเรือน (หัวหน้าครอบครัว) และการสัมภาษณ์เชิงลึก 20 ตัวอย่าง

2.2.1 ประชาชนในพื้นที่ (หัวหน้าครอบครัว)

2.2.2 เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ส่วนบริหาร เช่น นายอำเภอ อบต. องค์การบริหารท้องถิ่น เป็นต้น

2.2.3 พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน

2.2.4 หน่วยธุรกิจต่างๆ อาทิ การค้าส่ง คำปลีก แผงลอย

2.3 การสร้างแบบสอบถาม

คณะผู้วิจัยได้ช่วยกันสร้างแบบสัมภาษณ์ขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด สมมติฐาน และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ตามปัญหาวิจัยวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอบเขตของการวิจัย ซึ่งมีทั้งคำถามปลายปิด (Close-ended Question) และคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) โดยที่ปรึกษา และมีการทดสอบแบบสอบถามกับตัวอย่างใน 3 ชุมชนๆละ 10 ราย โดยมีการทดสอบระดับนัยสำคัญทางสถิติ แล้วจึงนำมาแก้ไข

⁷ สูตรคำนวณหาจำนวนตัวอย่าง $n = \frac{N}{(1+N)xe^2} = \frac{14,061}{(1+14,061) \times (0.1)^2} = 99.99 \approx 100$ ตัวอย่าง

2.4 การเก็บข้อมูล ในการเก็บข้อมูลจะอาศัยวิธีการสุ่มอย่างเป็นระบบ กับกลุ่มตัวอย่างร่วมกับการเจาะจงกลุ่มตัวอย่างเช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น โดยกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครัวเรือนจะอาศัยข้อมูลจากทะเบียนราษฎร

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล การประมวลผลมีวิธีการดังนี้

- 3.1 ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามทุกฉบับ
- 3.2 ลงรหัส (Coding) ในแบบสอบถามทุกชุด
- 3.3 คีย์ข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์
- 3.4 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
- 3.5 บันทึกข้อมูลลงในตาราง
- 3.6 ประมวลผลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS
- 3.7 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและค่าสถิติต่าง ๆ
- 3.9 แปลผลแต่ละตาราง

ขั้นที่ 4 การนำเสนอผลวิจัย

เป็นการนำเสนอผลการวิจัยในรูปของตารางต่าง ๆ ประกอบคำอธิบายใต้ตาราง โดยมีแผนภูมิและรูปภาพต่าง ๆ ประกอบด้วย

ระยะที่ 2 การถ่ายทอดเทคโนโลยีและติดตามผล

ขั้นตอนการถ่ายทอดเทคโนโลยี จะดำเนินการหลังจากที่ได้ประมวลผลข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะได้มีการนำเสนอผลต่อชุมชนทั้ง 3 แห่ง และจัดทำรูปเล่มรายงานผลการวิจัยฉบับเบื้องต้น และรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับของการวิจัยนี้แยกได้ดังนี้

1. ประโยชน์ต่อหน่วยงานได้แก่

1.1 กระทรวงมหาดไทย เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง กรมส่งเสริมการปกครอง
ท้องถิ่น

1.2 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

1.3 กระทรวงศึกษาธิการ

1.4 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1.5 สถาบันการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัตนบุรี

2. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้ในทางปฏิบัติ

2.1 นำตัวชี้วัดระดับความพอเพียง ในการอธิบายถึงระดับความพอเพียงในแต่ละชุมชน และเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบ และกระบวนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ใน

ชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้มีรากฐานที่มั่นคง และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนต่อไป

2.2 ทำให้ได้ชุมชนต้นแบบในการศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นกรณีศึกษาแก่ชุมชนหรือองค์กรอื่นๆ

2.3 เกิดเครือข่ายชุมชนที่ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.4 เกิดการต่อยอดเศรษฐกิจพอเพียงในชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 และสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนในอนาคตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

2.5 ประชาชนได้มีส่วนร่วมต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนในอนาคต ตลอดจนเกิดการสานต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาสังคม